

Metody sběru a zpracování dat v kvalitativním výzkumu

Metodologie
sociálních výzkumů

ZÚČASTNĚNÉ POZOROVÁNÍ

- **Skryté zúčastněné pozorování**
  - Výzkumník v přirozeném prostředí.
  - Účastníci nevědí o účelu pozorování.
  - Pozor na etiku, účel je třeba dodatečně vysvětlit.
  - *Příklad: výzkum projevů mužského šovinismu v pracovním kolektivu vysokoškolsky vzdělaných osob.*

ZÚČASTNĚNÉ POZOROVÁNÍ

- **Otevřené zúčastněné pozorování**

- Výzkumník v terénu, je přímý účastník situací, které pozoruje + ostatní účastníci vědí o tomto pozorování.
- Motivace účastníků, event. jejich znalost.
- Vědomí toho, že účastníci jsou pozorováni může někdy ovlivnit jejich jednání.

ROZHOVOR

- Obvykle **polostrukturovaný** nebo **nestrukturovaný** rozhovor.
- Forma nestrukturovaného rozhovoru – **narativní rozhovor**: výzkumník podněcuje dotazovaného spíše k *vyprávění příběhu* než k běžné konverzaci (*Jak to všechno začalo? A co bylo potom? Co jste při tom cítil? Jak na to reagoval Váš partner?...*)

Nestandardizovaný rozhovor

- Postup podle obecného plánu
- Nejsou stanoveny konkrétní otázky ani jejich pořadí
- Snaha rozšířit a prohloubit získanou informaci
- Cílem volné vyjádření pocitů a stanovisek
- Pečlivý záznam rozhovoru (nesmí narušit atmosféru spontánnosti a důvěry)

Typy rozhovoru

- Individuální rozhovor
- Skupinový rozhovor
- Ohniskové skupiny – focus groups
- Skupinové rozhovory s experty

SKUPINOVÝ ROZHOVOR A OHNISKOVÁ SKUPINA

- **Skupinový rozhovor:** rozhovor obvykle s více než 3 osobami najednou, schéma otázka – odpověď, není skupinová interakce.
- **Ohnisková skupina:**
  - Výzkumník určuje zaměření diskuse, její *ohnisko* = např. určité aktuální téma. Řídí diskusi.
  - Skupinová interakce.

Ohniskové skupiny

Focus groups

- Standardizovaná technika
- Kombinuje skupinový rozhovor s prvky brainstormingu a pozorování
- Využívá dynamiky malých sociálních skupin
- Pozornost (focus) je zaměřena:
  1. Na vymezený segment populace
  2. Na relativně úzký okruh problémů

Sestavování skupin

- Důraz na homogenitu podle jedné sociální charakteristiky
- Velikost skupiny 6 –12 osob
- Skladba skupiny ovlivní průběh rozhovoru
- Několik skupin podle jedné charakteristiky, vhodný jeden moderátor

Podmínky práce se skupinou

- Optimální doba 90 minut
- 5-6 hlavních otázek
- Konferenční místnost – členové skupiny musí mít možnost na sebe vidět
- Technické vybavení – audio, videozáznam
- Optimálně možnost pro zadavatele sledovat z jiné místnosti (jednocestné sklo)
- Materiální vybavení – tabule, flipchart apod.

Role moderátora

- Navození přátelské atmosféry
- Pevná organizace práce skupiny, zejména procedurální otázky
- Nehodnotí prezentované názory či podněty
- Podporuje vzájemný respekt členů skupiny
- Povzbuzuje k vyjádření názorů všech, věnuje všem přiměřenou pozornost
- Usiluje o konzistentní strukturu diskuse

Základní pravidla práce skupiny

- Otevřenost a vyladěnost všech k diskusi
- Každý názor je cenný
- Nejsou názory správné a nesprávné
- Vyjádřit jiný názor neznamená kritiku
- V daném okamžiku mluví jen jeden
- Prostor k vyjádření mají všichni

Struktura práce se skupinou

- Důležité mít přesně vymezený cíl
- Připravit konkrétní postup (scénář)
- Metody uvolňování a rozvíjení tvořivosti
- Postup od obecnějšího ke konkrétnějšímu
- Střídání skupinové diskuse s individuálními vyjádřeními, herní prvky
- Zapisování námětů a názorů
- Záznam hlavních bodů diskuse, upřesnění výsledků
- Ocenění práce skupiny

Metody zpracování kvalitativních dat

- **Fixace kvalitativních dat**
  - Audiozáznam a videozáznam.
  - Záznamový arch: pro rozhovor, pozorování, pro terénní poznámky...

Zpracování dat kvalitativního výzkumu

- **Přepisy a analýza dat z nahrávek:**
  - Vytváření a používání přepisů patří k významným výzkumným činnostem.
  - Vyžadují opakované poslouchání nahrávek nebo pozorování videozáznamů – *to umožňuje odhalit předtím nezpozorované charakteristiky (např. řeči, způsobu komunikace).*

Zpracování dat kvalitativního výzkumu

- **Přepisy a analýza dat z nahrávek:**
  1. Pokusit se vždy v konverzaci (komunikaci) identifikovat vzájemně související sekvence.
  2. Pokusit se prozkoumat, jak jednající (hovořící) osoba prostřednictvím verbálních a neverbálních signálů přebírá určité role nebo identity (např. klient-profesionál).

Zpracování dat kvalitativního výzkumu

- **Přepisy a analýza dat z nahrávek:**
  - V komunikaci (konverzaci) hledat konkrétní výsledky (např. požadavek na vysvětlení, smích, jiná reakce) a zpětně vystopovat trajektorii, podle které vznikl konkrétní výsledek.

Metody zpracování kvalitativních dat

- **Příprava dat pro analýzu**
  - a) Data převádíme do textové podoby.
  - b) S texty dále pracujeme:
    - Redukce prvního řádu (vynechání nepodstatného – slovní vaty, výrazů, které narušují plynulost).
    - Barvení textu.
    - Kódování.
    - Práce s časovými osami.

Zpracování dat kvalitativního výzkumu

■ Zpracování dat z terénu:

- redukce méně podstatných dat
- zobrazení dat - seskupování dat do matic, diagramů, schémat, sítí ... *umožňuje objasnit směřování i chybějící články naší analýzy.*
- vyvozování závěrů – co zjištěné vztahy znamenají – *všimnout si pravidelnosti, třídění a kauzálních vztahů, toho, jak se kategorie seskupují a vzájemně vrství.*

Práce s časovými osami

- Z textu vybíráme všechny údaje, které identifikují určité časové jednotky nebo důležité události.
- Sestavujeme jednu časovou osu, do které tyto informace zanášíme.

Zpracování dat kvalitativního výzkumu

Základní princip (použití analytické techniky **otevřené kódování**):

1. Identifikace hlavních témat a rozdělení textu na dílčí jednotky.
2. Označení významových jednotek pomocí kódů. Kód jako „nálepka“. Může to být slovo, sousloví, krátká fráze.
3. Seskupení kódů podle jejich podobnosti do kategorií.

Zpracování dat kvalitativního výzkumu

Model zakotvené teorie

1. počáteční stanovení kódů a vypracování kategorií, které by objasnily data (**otevřené kódování**).
2. „Nasycení“ těchto kategorií množstvím vhodných případů a hledání souvislostí mezi kategoriemi, paradigmatický model (**axiální kódování**).
3. Rozpracování těchto kategorií do všeobecnějších analytických rámců, které jsou relevantní i mimo zkoumané prostředí (**selektivní kódování**).

Metody analýzy kvalitativních dat

- **Narativní rekonstrukce:** na základě analýzy kvalitativních dat se pokoušíme rekonstruovat určitý jev v procesu jeho vývoje.
- ***Příklad:*** biografická rekonstrukce životního příběhu (např. delikventa, sociálního pracovníka).

Metody analýzy kvalitativních dat

- **Metoda vytváření trsů:** uspořádání dat (výroků) do skupin na základě jejich podobnosti (překryvu), např. tematický překryv, časový překryv, prostorový překryv.
- **Metoda zachycení vzorců:** vyhledávání a zaznamenávání v datech se opakujících vzorců, témat, struktur.

Metody analýzy kvalitativních dat

- **Metoda kontrastů a srovnávání:** odlišení např. dvou identifikovaných kategorií, nalezení rozdílů (přesto, že mají zároveň mnoho společného).
- *Příklad: Porovnání případových studií pravidelných uživatelů konopných drog. Srovnání dvou skupin: 1. uživatelé, jimž užívání nepřináší zásadnější komplikace, 2. uživatelé, u kterých došlo k rozvoji dalších forem rizikového chování.*

Metody analýzy kvalitativních dat

- **Metoda užívání metafor:** převod dat do metafor – tím dochází současně k jejich určité redukci i zobecnění.
- ***Příklad:*** metafora „obětní beránek“.

Metody analýzy kvalitativních dat

- **Metoda faktorování:** odhalení faktorů, které nejsou přímo pozorovatelné, mají implicitní charakter, ale ovlivňují určitý jev, situaci apod.
- ***Příklad:*** hledání faktorů, podílejících se na úspěšnosti/neúspěšnosti ambulantní psychoterapie dlouhodobých uživatelů konopných drog.

Zpráva o výsledcích výzkumu

- Charakteristika oblasti studia
- Vymezení cíle, výzkumných otázek
- Metodologické informace
- Zjištění, diskuse, shrnutí
- Literatura
- Přílohy